

Як шмат можа сказаць спектакль
праз вобраз адной дзівачкі

РАЙСКІ САД У САВЕЦКАЙ ВЁСЦЫ

Фота Ганны ШАРКО.

У свой час неацэнная, а цяпер ужо вядомая мастачка Алена Кіш, аўтарка «неізяшчнага іскуства», якая на сваіх дыванах стварала вяскоўцам сапраўдныя казкі, стала галоўным вобразам у новай пастаноўцы Аляксандра Марчанкі «Прымітывы». Яе ілюзорная постаць, каб не ўрывацца ў загадкаваць асобы, ад якой, нягледзячы на блізкасць у часе, засталіся толькі шматкі інфармацыі, паказваецца ў кантэксце жыцця 1930-х. Вось вам Алена Кіш з райскімі садамі, а вось сходы, суды, калгасы ў дзённіку яе аднавяскоўца Грыгорыя Гардзея: непрынятая наваколлем дзівачка становіцца чалавекам, што знайшоў спосаб сысці ад рэчаіснасці. Прэм'ерныя паказы спектакля адбыліся 27 чэрвеня і 23 ліпеня на пляцоўцы Ок16.

Алена Кіш разрывае шаблоны свайго часу — жанчына і грамадзянка Саветаў Саюза, замест таго каб займацца гаспадаркай і працаваць у калгасе, бярэ фарбы і пачынае пісаць казачныя дываны, на якіх побач з вясковымі хатамі гуляюць ільвы, закаханыя стаяць пад багатым пладам дрэвам, дзяўчыны заступаюць у поўную лілій і лебедзяў ваду. Яна ходзіць па вёсках і прапануе за хлеб ці мех бульбы намалюваць жыхарам гэты свой узяты з ніадкуль рай. Алена Кіш, што нарадзілася ў беднай шматдзетнай, але з пэўнай тайнай, сям'і, нават у самыя цяжкія часы

настойліва працягвае свой спосаб жыць. Яна пераступае праз сацыяльныя нормы, непаразуменне навакольных, абвінавачванні ў гультайстве і так і не становіцца часткай такога соцыуму і такой сістэмы.

Аказваецца, пры адмысловым падыходзе вобраз мастачкі можа сказаць надзвычай шмат. «Прымітывы» — гэта вельмі мінімалістычны спектакль (вось вам прыклад у тэму малабюджэтнага тэатра), які распараджаецца адным акцёрам, тонкім музычным суправаджэннем Дзмітрыя Лук'янчыка, праекцыяй запісаных у экспедыцыі відэа і сціплым рэквізітам.

Выканаўца адзінай у пастаноўцы ролі Алесь Малчанаў мітусіцца, шалёна глядзіць у далячыні і чытае дзённік Гардзея. Ён апярэруе зашмальцаваным сшыткам, пагнутым вядром з вадой, кускамі тканіны, бульбінамі і самаробнымі пальмамі з падрапаных бутэлек — упрыгажэнне, якое часта сустракаецца каля сённяшніх дамоў. Свой скарб ён дастае і складвае назад у белыя поліпрапіленавыя мяхі, а між тым мы чуюм інтэрв'ю з вяскоўцамі, якія ведалі Алену Кіш і яе сям'ю, і маналогі мастацтвазнаўцы Таццяны Бембель, рэжысёра Галіны Адамовіч, мастака Уладзіміра Басалыгі ды іншых.

Пры ўсёй вонкавай мінімалістычнасці і «прымітывнасці» спектакль становіцца прыемна змястоўным выказваннем пра выключнасць, крытэрыі ацэнкі мастацтва і жыццё ў савецкай вёсцы. Сама трагічная постаць

Кіш, якая скончыла жыццё самагубствам, кінуўшыся ў раку, праз умелае падкрэсліванне яе загадкавасці і адрознасці ад усіх становіцца арт-аб'ектам. Пэўныя маналогі і антураж — тыповыя нашы беларускія пальмы з бутэлек — адсылаюць да натуральнага жадання чалавека, нават сціплымі сродкамі, упрыгожыць сваё жыццё. Дываны Алены Кіш экзатычнымі птушкамі ў няпростых 30-х якраз былі тым спосабам аказацца ў райскім садзе.

Толькі хоць гэтыя дываны і вытыркаліся з шэрых інтэр'ераў, Алена Кіш сярод аднавяскоўцаў, па ўсім бачна, так і засталася дзівачкай, мастацтва якой «неізяшчнае». Тут, дарэчы, згадаўся анекдот з жыцця: яшчэ за савецкім часам адзін з мастакоў прапанаваў міністэрству культуры арганізаваць выставу дываноў Алены Кіш, а там сказалі: «Ну столькі дыванов, ну куда мы іх поставім», супраца не склалася. Падобны матыў — няма прарока ў сваёй айчыне — праглядаецца ў «Прымітывах» (але, на шчасце, з'яўляецца толькі часткай вітража). З экспедыцыі, фрагменты якой паказваюцца падчас спектакля, ад былых суседзяў Алены Кіш толькі і чуваць, што паблажлівыя словы — між тым імя мастачкі ўключана ў «Сусветную энцыклапедыю найўнага мастацтва».

Але найбольш прыгожым, шчымым і нават трагічным матывам «Прымітываў» для мяне з'яўляецца ўласны спосаб Кіш існаваць

у савецкай сістэме. Усё, што мы ведаем пра 1930-я, калектывізацыю і партыйнае жыццё, робіць мастачку геніем, які змог, хоць і коштам сацыяльнай ізаляванасці, сысці ад паўсюднага калгаса ў свой уласны свет малюнічых руж, ільвоў і закаханых.

Загадкаваць галоўнай гераіні прыходзіцца дарэчы: пакуль Алесь Малчанаў чытае пра сходы і суды, над усім гэтым сацрэалізмам навісае таямнічы вобраз аўтаркі райскіх садоў. (Хоць яна жыла толькі ў мінулым стагоддзі, а не ў Старажытнай Грэцыі, сведкі пра яе асобу дзіўна абмежаваныя, што падкрэсліваецца чаргаваннем чыткі дзённіка Гардзея са спробамі ўжо ў сённяшні дні знайсці хоць сціплыя ўспаміны пра Кіш.) Мы разумеем драматычнасць часу, з якім ніяк не ўправіцца без ахвяр, тагачасную ідэалогію, што праз словы простых людзей асуджае непрыналежнасць да калгаса, кантраст паміж звычайнымі чалавечымі марамі і марамі камунізму.

Усе магчымыя сэнсы — толькі лаві — аўтарам удалося паказаць праз змяшчэнне вобраза Алены Кіш у кантэкст, немудрагелісты выказванні аднавяскоўцаў і каментарыі нашых сучаснікаў. Алесь Малчанаў, крэізі ад самага пачатку, цудоўна перадае нейкую скруху — ці то па аўтару дзённіка, ці то па Алене Кіш, ці то па ўсіх, хто тут фігуруе. Варта толькі ўвайсці ў танальнасць спектакля — і ў айчыне знойдзецца адрозны некалькі прарокаў.

Ірэна КАЦЯЛОВІЧ.